

या फुलांच्या गंधकोषी

मोहनने भारतीय पद्धतीचा उकळलेला चहा तयार केला. सकाळी उठल्यावर एक कप कडक चहा घेतल्याशिवाय त्याला चैन पडत नसे. त्याच्या बायकोसाठी, अपर्णासाठी एक कप चहा ओट्यावर भरून ठेवून, स्वतःचा चहा घेऊन तो मागील दारच्या डेकवर आला. घराच्या मागे हिरवळीचा एक तुकडा होता. त्याच्या दोन्ही बाजूला फुलांचे ताटवे बहरलेले होते. त्याला फुलं खूप आवडायची. पण बागकाम करण्यात मात्र त्याला रस नव्हता. अपर्णाच त्याला खेचून न्यायची. तिच्या हाताखाली कुठे खड्डे खणून दे, कुंपण तयार कर, मातीची पोती इकडची तिकडे नेऊन दे, असली हमाली कामं तो करीत असे. एका दृष्टीनं त्याचं सारं आयुष्य तसं थोडं फरफटतच गेलं असं त्याला वाटून गेलं. अपर्णाचं पाऊल नेहमी पुढे, सतत घोड्यावर बसलेली. तिच्या विचारांची दिशा पकडी, निर्णय घेण्याचा आत्मविश्वास प्रचंड आणि कोणत्याही अडचणींना खंबीरपणे तोंड द्यायची लढावू वृत्ती. त्यामानाने मोहनचा स्वभाव शांत, गोड आणि विचारी. प्रत्येक गोष्टीचा साधकबाधक विचार करून, मनातल्या मनात त्याचा किस पाढून मगच कृती करायची त्याची सिध्दता व्हायची. पण एवढं होईपर्यंत अपर्णाचा निर्णय केवळ घेऊन झालेला असायचा. मग बागकामाप्रमाणे हा खड्डा खण, ते पोतं उचलून ठेव, निमूटपणे सूचना पाळायच्या. उगीच वितंडवाद कशाला? लग्न झाल्यानंतरच्या सुरवातीच्या काळात ते ही त्याने करून पाहिलं होतं. पण त्याचा काही उपयोग झाला नव्हता. सततच्या भांडणांनी मनस्ताप तेवढा पदरी पडला. त्याला ती भांडणंही सहन झाली नाहीत. तो पडतं माप घेऊ लागला. त्यामुळे अपर्णाचं अधिकच फावलं. तसे तिने घेतलेले निर्णय चुकीचे होते असं नाही. विचाराअंती त्यानेही कदाचित तेच निर्णय घेतले असते. मुलं कधी आणि किती व्हायला हवीत, त्यांनी कुठल्या शाळेत जावं, शाळेबरोबरच त्यांनी इतर कोणत्या कार्यक्रमांत भाग घ्यावा, घर कुठे घ्यावं, ते कसं सजवावं, बागेत कोणती झाड लावावी, कुठे लावावी, डेझी कुठे, गुलाब कोणत्या रंगांचे, कार्नेशन, ट्यूलिप, लिली, मेरिगोल्ड लहानातल्या लहान गोष्टींपासून ते मोठ्यात मोठ्या गोष्टींपर्यंत सर्व निर्णय अपर्णाचे. त्याचं काम 'मम' म्हणण्यापुरतं.

मोहन जरा तिरस्टला. त्याचाही त्याला राग आला. "आपल्याला असा प्रचंड

राग का येत नाही ? संतापाचे वणवे का पेटत नाहीत ? त्या विक्राळ ज्वाळांसमोर एकदा तरी अपर्णा घाबरायला हवी, दबकायला हवी. ‘अपर्णाचा नवरा मोहन’ हे ओळखपत्र त्याला भिरकावून रहायचं होतं. जन्मभर छातीवर त्यानं ते बाळगलं होतं. आता त्याचा कमालीचा कंटाळा आला होता. छातीत ते घुसलं होतं, रुतलं होतं. ते त्याला ओरबांडून काढावंसं वाटत होतं. आपण काही मंदबुद्धी नाही, आपलंही शिक्षण झालं आहे.” मोहनचे मनात विचार चालू होते. “आयुष्यभर व्यवस्थित नोकरी करून तीन मुलांची शिक्षणं पार पाडली आहेत. पण काय कमी आहे माझ्यात ? पण अपर्णाचं डोकंच तेज, जबरदस्त संगणक घेऊन आली देवाकडून टेरापलॉप स्पीड, आपण नुसतंच पल्लॉप पल्लॉप” पुन्हा एकदा मोहन ठेचकाळला.

मागच्या दाराचा आवाज झाला. अपर्णा चहाचा कप घेऊन डेकवर आली. साठी उलटून गेली तरी अपर्णा तशीच सडपातळ राहिली होती. बागकाम आणि जिममध्ये जाऊन तिने शरीराचा सुडौलपणा राखला होता. कोणताही मेकअप न करता, घरच्या कपड्यांमध्ये ती बाहेर आली तरी तशीच आकर्षक दिसत होती. बाहेर पडली की अजूनही चार पुरुषांचे लक्ष वेधून घेऊ शकत होती. तारुण्याचं देणंही देवाकडून घेऊन आली होती बहुतेक. मोहनला मात्र स्वतःकडे बघवत नसे. सुटलेली ढेरी आणि डोक्यावरच्या टकलावरुन तो पासष्टीचा निवृत्त म्हातारा आहे हे कोणीही सहज सांगू शकेल असं त्याला वाटायचं, एकेकाळी दिसायला तसा बरा होता तो. बरा म्हणजे चांगला म्हणायला हरकत नाही. कॉलेजमधल्या नाटकांमध्ये तो भाग घ्यायचा. पुरुषोत्तम करंडकच्या स्पर्धेमध्येही तो चमकला होता. एक दोन पोरींच्या डोळ्यांमध्ये त्याच्याबद्दलचं कौतुक झाळकताना त्यानं पाहिलं होतं. पण ते प्रकरण काही पुढं गेलं नाही. ‘कॉफी घ्यायला बाहेर जाऊया’ हे सुचवायचा त्याला धीरच झाला नाही. ‘राहिले ओठातल्या ओठात वेडे शब्द माझे....’ नाटकाचे वेड मात्र बरेच दिवस टिकले. कॉलेजची चार वर्ष आणि लग्न होण्याअगोदरची चार वर्ष खूप एंजॉय केलं नाटक. नोकरी संपली की पाय ‘रंगमंचाकडे’ वळत. त्याच्याच सारख्या हौशी कलाकारांनी स्थापलेली ‘रंगमंच’ ही संस्था. स्वतःच्या खिशावर भार टाकून वेगवेगळी नाटके सादर करणे ही खाज. तासनृतास ही रंगभूमीची सेवा चालत असे. तो जोश, ते स्वातंत्र्य, ती स्वप्नं....

एक दिवस अचानक अपर्णाचं स्थळ सांगून आलं. ही अप्सरा आपल्याला काय पसंत करणार असं वाटेपर्यंत त्यांचा होकार आला. पत्रिका जुळली आणि लग्न झालंसुधा ! इतक्या झापाटचाने घटना घडल्या की लग्न झाल्यावर काही महिने

त्याला आश्र्य वाटत राहिलं. अरे! आपलं लगनं झालं! ही आपली बायको आहे! आपण राहतो ती आपली खोली नाही, ते घर आहे! सेल्फ कंटेन्ड ब्लॉकचा अपर्णाच्या परिस्पर्शाने कायापालट झाला होता. एक दिवस तो घरी आला तर त्याला त्याची खोली ओळखूच आली नाही. टेबलकलॉथ, पडदे, फुलदाणी, गुलछडी आणि गुलबाचा गंध खोलीभर दरवळ्ला होता. त्याच्या अंतरीच्या गाभ्यात पोचला होता. आयुष्यातल्या सौंदर्याचा साक्षात्कार झाल्यासारखा त्याला वाटलं. ते अपर्णाचं हसू, तो तिचा स्पर्श, तो गंध. मोहन शहारुन उठला.

“काय रे, बरं वाटतंय ना?” अपर्णाचा प्रश्न.

“मला काय धाड भरलीय? ठीक आहे की मी चांगला.” मोहन.

“नाही. मला वाटलं तुला थंडी वगैरे वाजतेय की काय, हवा जरा गार व्हायला लागलीये. उन्हाळा संपलाच म्हणायचा.”

“हं.”

“यंदा फुलांचा बहर छान आला नाही?”

“हं.”

“ट्यूलीप्सच्या ओळी काय छान फुलल्या होत्या! आणि मग गुलबांचा बहर! शेजारीपाजारी येता जाता म्हणत होते, “What a lovely garden you have!”

“हो ना.”

“छान वाटतंय ना आता? किती मस्त हवा आहे.”

“हो.”

“ह्या आपल्या घराला view काय छान आहे. दूरवरचा फ्री वे पण दिसतोय.”

“हं. चालले लेकाचे कामावर. झुळझुळ गाड्या जातायेत. अऱ्कवेरियम मधल्या माशांसारख्या. इकडून तिकडे. पण जाऊन जाऊन जाणार कुठे? त्या चौकोनाच्या बाहेर तर पडता येत नाही! जा लेको जा! Go nowhere? fast! मी इथे उभा राहून आता तुमची गंमत बघणार आहे!”

“मोहन!” अपर्णा चरकली.

“Yes! गेली चाळीस वर्ष मी त्या निरर्थक चक्रात पिसली आहेत. मी माझं देणं दिलं आहे. आता मी निवृत्त झालो आहे. आता मी इथे उभा राहून त्याना वाकूल्या दाखवणार आहे!”

“मोहन वेड्यासारखं बोलू नकोस. निरर्थक काय म्हणतोस? तू तुझी औषधांची गोळी घेतलीस का सकाळी?”

“गोळी ? घेतली असेल किंवा नसेल “who cares?” मोहन तिरसटून म्हणाला, “आता काय फरक पडतो ? पोरं मोठी झाली - आपापल्या मार्गाला लागली. आपणही आर्थिकदृष्टच्या संपन्न आहोत. कुणावरही अवलंबून नाही. आता मी गोळी घेतली काय - नाही काय - मारो गोली !”

“मोहन ! असं काय बोलतोयस ? तुझी तब्बेत ठीक आहे ना ?” अपर्णाच्या स्वरात काळजी होती.

हं ! आता माझी काळजी करून काय उपयोग आहे ? सगळं आयुष्य बोंबलत गेलं. एक दोन संध्याकाळी ‘रंगमंच’ त जाऊन घरी आलो तर काय थैमान घातलंस !

‘तरुण बायकोला एकटीला घरी ठेवून स्वतः मजा करायला जातोस ? काही वाटतं की नाही तुला ? इथे माझ्या कुणाशी ओळखी नाहीत आणि आजूबाजूला सगळी कामगार वस्ती ! मला नाही रहायचं इथे. काय वाटेल ते कर. आपण चांगल्या वस्तीत रहायला जायचं.’ अपर्णानं हल्ला चढवला होता.

‘अगं पण चांगल्या वस्तीत रहायला जायचं म्हणजे खूप पैसे लागतील. ते कूटून आणायचे ?’

‘मी नोकरी शोधणार आहे. तुलाही कंपनीत Overtime मिळतो का ते बघ. आपण हातपाय हलवल्याशिवाय कसं होणार ?’

‘आणि रंगमंच ? त्याचं काय ?’ त्याचा प्रश्न.

पण अपर्णाच्या लेखी तो प्रश्नच नव्हता, ‘रंगमंच ? त्याचा काय संबंध आपल्या आयुष्याशी ? ती तुझी हौस आहे. रंगमंच आधीही होता आणि पुढेही असणार आहे. तू गेला नाहीस म्हणून तो बंद पडणार नाहीये. पण आपण इथून बाहेर पडलो नाही तर आपला संसार होणार नाही. सांगून ठेवत्ये ! मला रंगमंचाशी काही देणं घेणं नाही !’

‘अगं पण नाटकाचं काय ? त्याच्यातूनही पैसे मिळतील की ?’ त्याचा क्षीण प्रयत्न.

‘हा ! हा ! काय सांगतोयस ? सध्या तरी आपले पैसे जातायेत त्या भानगडीत. आणि हे बघ तुझं शिक्षण आणि नोकरी बघून मी तुला पसंत केलं आहे. ‘रंगमंच संस्थेतला हौशी कलाकार म्हणून नाही ! हा संसार दोघांचा आहे आणि दोघांनी तो उभा करायचा आहे. लष्कराच्या भाकच्या भाजायला मी जाऊ देणार नाही तुला ! पुन्हा ह्या विषयावर वाद घालायचा नाहीये मला !’

रंगमंचाचे दरवाजे बंद झाले. भरारी घेण्याआधीच स्वज्ञांचे पंख छाटले गेले. बैलाला झापडं बांधली गेली आणि संसाराच्या घाण्याला बैल जुंपला गेला. नोकरी-

घर, घर-नोकरी अशाच फेण्या मारत पुढची चाळीस वर्ष गेली. चांगल्या वस्तीत गेलो. मग मोठ्या पळूटमध्ये गेलो. मग स्कूटर घेतली. फ्रीज, टीव्ही, कपाट, पंखे. मग परदेशी जायची संधी आली. बायको पोरांना काखोटीला मारून परदेशी घडी बसवली. पुन्हा तिथे घर, गाड्या, फर्निचर, अजून दोन पोर. मग त्यांची शिक्षण. इकडून तिकडे, तिकडून इकडे. आपल्याला वाटतं..अबब! केवढा मोठा प्रवास केला आपण! केवढे फिरलो, केवढे पाहिलं, केवढं केलं! आजूबाजूला पाहिलं की दिसतं बाकीच्या कोट्यावधी लोकांनी तेच केलेलं आहे, मग माझं वैशिष्ट्य ते काय? काही नाही! अगदी सामान्य आयुष्य, घर, दार, संसार, पोर, बाळ, ह्यांच्या पलिकडे जायची ताकद केहांच काढून घेतली गेली होती. स्वजांच्या पंखांशिवाय वर जाणार कसं? मन भरून येणार कसं? काळीज फाडून टाकणारी वेदना, रक्त पेटवणारी वासना, हात, पाय कापलेल्या धडाची असहाय्य तडफड, आभाळ कोंदवटून टाकणारी निराशा आणि प्राजवत्ताच्या पाकळीवर हिन्यासारख्या लखलखणाऱ्या दवबिंदूसारखी आशा कशी अनुभवणार? ‘मी जगतो आहे! मी जिवंत आहे’ हे मान ताठ ठेवून जगाला ओरडून कसं सांगणार? नटाचं शरीर आणि लेखकाचे शब्द यात प्राण कसे ओतणार? निरर्थक आयुष्यातल्या पोकळीतला अर्थाचा गाभा कसा सापडणार? आणि ही आता विचारते आहे - ‘तुझी तब्येत मुळीच ठीक नाही! गेली चाळीस वर्ष मी आजारी होतो. तुला फक्त दिसलो नाही. तुझ्या समोर होता फक्त प्रगतीचा मार्ग. आणि यशाच्या मैलांचे दगड, ते शिवत शिवत तू निघाली आहेस. मला काय खुपतंय याची कुठे तुला कल्पना आहे? अपर्णा, तू तुझ्या मस्तीत जात रहा - माझी कशाला फिकीर करतेस? आणि खरं म्हणजे माझी तुला आता गरजही नाही.’ तिला शब्दांनी असं ओरबाढूर काढावसं वाटलं त्याल. इतक्या वर्षांचा सूड उगवावा ही भावना अनावर झाली.

“अपर्णा” मोहनने मोठ्याने बोलायला सुरुवात केली. आणि अचानक त्याच्या गळ्यात आवंदा आला. अपर्णा झटकन पुढे आली. तिने त्याच्या पाठीवरून हात फिरवला. त्याच्या हातातला कप टेबलावर ठेवला आणि त्याला खूर्चीत बसून तिने त्याचा हात हातात घेतला. मोहन तिच्या कृश हातांकडे बघत राहिला. त्या हातांनी तीन मुलांचं पालन-पोषण केलं होतं. अखंडपणे गेली चाळीस वर्ष त्या सगळ्यांना सकाळ-संध्याकाळ जेऊं खाऊं घातलं होतं.

त्या हातांनी गेली चाळीस वर्ष त्याच्याचसारखीच ऑफीसमधली कामं केली होती. त्याच हातांनी न कंटाळता मुलांच्या संस्कारांची जबाबदारी उचलली होती. त्याच हातांनी रानात नंदनवन फुलवलं होतं. तेच हात त्याच्या हातात होते. त्याने तिचे

हात हातात घेतले आणि छातीशी कवटाळले.

“अपर्णा, मला माफ कर” मोहनच्या तोंडून शब्द बाहेर पडले.

“माफ कर? कशाबदल?” अपर्णा चक्रावली.

“काही नाही, मला असं खूप ओरडावसं वाटलं, खूप वेड्यासारखं बोलावसं वाटलं. कडाकडा भांडावसं वाटलं.”

“अरे मग भांडायचंस.....”

“नाही गं. तेच जमत नाही ना मला. मी बोलायला सुरुवात केली आणि असं वाटलं तुझंच बरोबर होतं. कुठेतरी वेड्यासारखं आयुष्य झोकून देण्यात काही अर्थ नव्हता. तू त्यावेळी सांभाळलं नसतंस, सावरलं नसतंस तर आपली होडी भरकटली असती. कुणी सांगावं कुठे पोचलो असतो आपण? बुडालोही असतो कदाचित. आज मी इथे बसून अभिमानाने सांगू शकतो की हा नंदनवनाचा तुकडा माझा आहे. ही सोन्यासारखी पोरं आमची आहेत. आणि ही अप्सरा माझी बायको आहे! माझं मन असं भरून येतंय. आणि मी विचार करतोय की कशासाठी मी भांडणार होतो तुझ्याबरोबर? मला वेडेपणा करु दिलां नाहीस म्हणून?”

“मोहन! माझ्या केढ्यांच लक्षात आलं आहे, तू अस्वस्थ आहेस. तुझा स्वभाव उतावळा व चिडचिडा होत चालला आहे. कधी नव्हे ती निराशेची छटा तुझ्या बोलण्यातून डोकावू लागलेय. काहीतरी हरवल्यासारखा, काहीतरी शोधत असल्यासारखा. खूप विचार केला मी आणि मग लक्षात आलं तुला जे हवंय ते इतकी वर्ष मी माझ्याकडे ठेवलंय.”

“काय म्हणतेस तू अपर्णा? मला तर काहीच समजत नाहीये.” मोहन गोंधळला.

“तुझं एक बकुळीचं फुल माझ्याकडे आहे. लहानपणी मी फुलं गोळा करायला जात असे. इतकी सुंदर फुलं होती बागेत जाई, जुई, मोगरा, प्राजवत, कृष्णकमळ. पण मला मात्र बकुळ आवडायची. मी परकराचा ओचा भरून फुले वेचून आणायची. ते फूल दिसायला सुंदर नाही, नाजूक नाही. पण त्याचा गंध शरीर आणि मन भारून टाकायचा. पुस्तकात ठेवलेल्या बकुळ फुलांचा सुवास महिनेन्महिने टिकायचा. मोहन! आता आपण निवृत्त झालोय पण तरुणपणी जमवलेल्या आपल्या सहवासाच्या बकुळ फुलांचा गंध माझ्या मनात तसाच दरवळतो आहे. त्यातलंच हे एक फूल, हे तुझं आहे, ‘हेच तू शोधतोयेस.’ ते तुला मी आज देणार आहे. हे बघ काय आहे.” अपर्णाने एक लखोटा तिच्या हाऊसकोटच्या खिशातून बाहेर काढला आणि त्याच्या हातात ठेवला. त्याने लखोटा उघडला. आत मुंबईच्या विमानप्रवासाचं एक तिकिट होतं. आणि ‘रंगमंच’ संस्थेकडून आलेलं एक पत्र होतं. त्या पत्रात श्री. मोहन

जोशी यांचं ‘रंगमंच’ तर्फे आयोजित केलेल्या सत्यदेव दुबे यांच्या दोन महिन्यांच्या नाट्यशिविरात सर्हषे स्वागत असल्याचं नमूद केलेलं होतं. मोहनच्या डोळ्यात पाणी तरळलं. अपर्णाचा चेहरा त्याने आपल्या दोन्ही हातांच्या कवेत घेतला.

“राणी! कशासाठी केलंस हे?”

“तरुणपणी तुझ्या आयुष्याचा हा तुकडा मी काढून घेतला होता. मला क्षमा कर. मला वाटलं नाटकाच्या क्षेत्रात हजार माणसं जेव्हां उत्तरतात तेव्हां त्यातला एखादाच यशस्वी होतो. हा सौदा मला पसंद नव्हता. हा जुगार मला खेळायचा नव्हता. तुझां, माझां आयुष्य पणाला लावायचं धाडस माझ्याकडे नव्हतं. पण मी तो माझा स्वार्थीपणा विसरलेली नाही. आता तुझां स्वातंत्र्य तू परत घे. दोन महिने नाट्य शिविरात घालव. जूने सूर जुळतात का ते बघ. मग ठरवू आपण पुढे काय करायचं ते. यापुढे तुला जे करावंसं वाटेल तेच आपण करायचं आहे. पण एक लक्षात ठेव हं! ह्या नाटक -सिनेमातल्या पोरी भारी चंट असतात! सांभाळून रहा! मी तिकडे नाही म्हणून माझां लक्ष नाही असं समजू नकोस! ते स्वातंत्र्य काही कधीही मी तुला देणार नाही....”

वाच्याच्या झुळकेसरशी ताटव्यातली फुलं आनंदाने डोलली. ढगांआढून सूर्य बाहेर आला आणि हिरव्यागार कुरणावरून पिवळ्या उन्हाचा पट्टा सरसरत दूरच्या रस्त्यापर्यंत गेला. कुठल्यातरी रानफुलांचा गंध आला आणि स्वप्नरंजनात दंग झालेल्या त्या दोन फुलांच्या गंधकोषीतला प्रेमाचा सुगंध त्यात मिसळला. त्या गंधब्रह्मातून एका नव्या सहजीवनाचा शुभारंभ झाला!

प्रियदर्शन मनोहर

पेनसिल्वेनिया

email - pmanohar63@hotmail.com.

(भिसे, कारखानीस कुटुंबीय आणि 'मायबोलीचा विश्वसेतू'च्या सह-संपादकांच्या परवानगीने 'मायबोलीचा विश्वसेतू' या पुस्तकातून)